

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
Кафедра філософії
Інститут вищої освіти НАПН України
Польське Товариство філософської педагогіки
імені Броніслава Ф. Трентовського (ТРФ)

*Під знаком Григорія Сковороди:
зоряний час української культури*

МАТЕРІАЛИ
V Міжнародної науково-практичної конференції
«ПОЛІЛОГ КУЛЬТУР:
СКОВОРОДА, ГОГОЛЬ, ГЕТЕ»

6–7 грудня 2019 року

Харків
ХНПУ – 2020

Таким чином, Ейдос традиційної класичної вокальної школи в сучасній системі підготовки фахівців-вокалістів має особливе значення, оскільки саме у другій половині ХІХ – початку ХХ століття було здійснено плідний пошук змісту, форм і методів масового вокально-музичного навчання, яке базувалося на неврахованості соціального стану дітей, розумінні необхідності розвитку людини музично обдарованої, естетично освіченої, морально вихованої. Ці концепти співзвучні сучасним положенням щодо єдності ідейно-художнього та вокально-технічного образу виконавця.

Список використаних джерел

1. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва: підруч. / Богдан Пилипович Гнидь. – К. :НМАУ, 1994. – 320 с.
2. Лосев А. Форма. Стиль. Выражение /А. Лосев. – М.: Мысль, 1995. – 944 с.

ГЕРМЕНЕВТИКА І ЕКЗЕГЕТИКА У ТВОРЧОСТІ М.В. ГОГОЛЯ

Я.О. Михайлець, м. Харків

Література про творчість М.В. Гоголя багата і писати про нього будуть ще дуже і дуже довго. Художній світ М. В. Гоголя незвичайний, що притягає до себе і словом, і символом, і образами, і ідеями. У ньому є гострота і сила одночасно, в його світі є якась таємниця як відображення життєвої таємниці самого автора.

Такі методи як герменевтика і екзегетика присутні в багатьох роботах Гоголя, а саме в: «Мертві душі», «Вій», «Вибрані місця з листування з друзями Гоголя», «Шинель». Але спочатку зрозуміємо, що ж собою представляють терміни «герменевтика» і «екзегетика».

Герменевтика (грец. *hermeneia* – тлумачення) – напрям у філософії і гуманітарних науках, в якому розуміння розглядається як умова (осмислення) соціального буття. У вузькому сенсі – сукупність правил і технік тлумачення тексту в ряді областей знання – філології, юриспруденції, богослов'ї і інших.

Герменевтиці надається велике значення в літературознавстві, оскільки при дослідженні будь-якого пам'ятника літератури необхідне його максимальне об'єктивне тлумачення. Під текстом в герменевтиці розуміють не тільки рукописні твори авторів, а й твори мистецтва, історичні події та інші об'єкти, які «піддаються» розумінню. Процес розуміння розглядають як рух по так званому герменевтичному колу. З одного боку, текст розглядають по відношенню до епохи, літературного жанру. З іншого боку, текст є духовним життям автора, а саме його духовне життя є частиною історичної епохи. Подання тексту з цих двох позицій, перехід від загального до приватного і назад і є рух по герменевтичному колу.

У вітчизняному мовознавстві слова «екзегетика» тривалий час було прийнято уникати, оскільки воно асоціювалося з інтерпретацією, перш за все, біблійних текстів, що за радянських часів вважалося неприйнятним.

Герменевтика ж, навпаки, вживалася досить широко, наприклад, в працях літературознавців, які досліджують художні тексти в контексті історичної епохи. Зокрема, предметом вивчення і наукових публікацій ставала «філологічна герменевтика». Таким чином, екзегетика у нас може бути додатково зрозуміла як «щось таке, чим заборонялося займатися за радянських часів».

Із зрозумілих причин, тонких розпізнавальних відтінків сенсу подібного роду в інших мовах немає. Наприклад, в англійській мові герменевтика і екзегетика часто змішуються, трактуються на практиці як взаємозамінні синоніми.

У сучасній мові екзегетика розуміється як розділ богослов'я, тобто як наукова дисципліна, нехай і нестрогим чином, але припускає фактичну наявність того чи іншого релігійного вірування у тлумача тексту.

Герменевтика стоїть далі від питання про наявність тієї чи іншої віри у інтерпретатора тексту, тому вживається в першу чергу в світському контексті.

Якщо екзегетика - це наука, то герменевтика - ближче до мистецтва розуміння і роз'яснення змісту текстів. В цілому, герменевтика – більш широке, розпливчате поняття, до неї сьогодні можуть віднести не тільки тлумачення тексту, а й, наприклад, розуміння усного мовлення або близького до неї за стилістикою тексту мережевого спілкування або музейного дизайну, чого ніяк не можна сказати про екзегетику.

Таким чином, герменевтика з кінця ХІХ століття асоціювалася у багатьох, в першу чергу, з інтерпретацією, поглибленим розумінням світської літератури і будь-якого тексту взагалі, а екзегетика – з дослідженням і тлумаченням, перш за все, церковних текстів, писань святих отців і т.д.

Ми розглянемо питання герменевтики і екзегетики в творчості М.В.Гоголя на прикладі повісті «Шинель».

Робота над цією повістю зайняла у Гоголя тривалий час, протягом 1839–1840 р. він неодноразово до неї повертався, тільки в 1841 р «Шинель» була завершена. Художній світ Гоголя володіє особливою якістю – символічністю. Розповідь про життя і смерть головного героя повісті, Акакія Акакійовича Башмачкіна, крім реального плану зображення і реального сенсу має сенс прихований за цією реальністю. Нам важливо не тільки зрозуміти і той, і інший спектр значень, а й побачити їх взаємозв'язок. На початку повісті Гоголь описує походження Акакія Акакійовича Башмачкіна, його батьків, що характерно для жанру житій святих. Тим самим автор як би нагадує читачеві і своєму герою – бідному титулярному раднику – про ту високу систему координат, яка повинна визначати життя кожної людини. До чого був покликаний Акакій Акакійович і як його духовне призначення їм виконано? Такі питання людського покликання і його виконання характерні для жанрів житійної літератури, і такі ж питання задає Гоголь у своїй повісті.

Ім'я героя, яке вказує на високий дар незлобливості і смиренності, контрастує з його матеріальним прізвищем – Башмачкін. Незлобливість, смиренність і черевик. Дивне, безглузде поєднання високого і матеріального. Поєднання, яке вказує на конфлікт між духовним і матеріальним в людському

житті, конфлікт між живою людською душею і мертвою річчю, нарешті, конфлікт між життям і смертю.

Реалізація духовного дару душі в земній реальності – таку вимогу пред'являє Гоголь до свого героя, так як глибоко переконаний, що для цього людині дається від Господа життя. Як же розпорядився нею Акакій Акакійович? Незлобливість і смиренність є безцінними дарами, здатними змінити жорстокі серця і оживити їх для життя. У повісті є епізод, в якому показано, як Акакій Акакійович своєю незлобливістю змінив серце одного молодого чоловіка, змінив настільки, що той не тільки вже ніколи в житті більше не сміявся над «маленькими людьми», а й взагалі залишив порожнє коло спілкування, «і з тих пір все неначе змінилося перед ним». «Щось дивне полягало в словах і в голосі...», «якась неприродна сила відштовхнула його від товаришів». «Дивне», «неприродна» в цьому контексті означає духовну силу, не зрозумілу земному сприйняттю. Виявляється, ця сила була дана безсильному і приниженому Акакію Акакієвичу, і ця сила – плід його незлобливості і смиренності. Але чи зумів Акакій Акакійович розвинути цей дар, даний йому від Бога?

Переписування паперів – не просто службове заняття Акакія Акакійовича, це його улюблена справа, якій герой віддає свою душу. Чому віддає себе Акакій Акакійович? Що означає його заняття – переписування паперів? Це переписування в повісті «Шинель» символізує заняття Акакія Акакійовича неживою справою. Зверніть увагу на те, що герой навіть не складає папери, а тільки переписує їх. Світ мертвотний оточує людину і підкоряє собі. Гоголь показує мертвотність життя в різних проявах. Це і рід занять Акакія Акакійовича, і люди, що оточують його. Їх об'єднує спільна риса – відсутність не тільки любові, але просто живого, жалісливого руху душі по відношенню до іншої людини. Життя Акакія Акакійовича, заняття чиновників уявляються через ряд дрібних, не пов'язаних між собою, подробиць. Прагнення до високого тут замінилося на прагнення до шинелі, воно наповнює життя Акакія Акакійовича сенсом. Переписування паперів і бажання придбати шинель – до цього

зводиться життя героя. Мрія про шинель стає його заповітною метою, якій він служить так, як людина повинна служити Господу.

Образ шинелі в повісті має також свою символіку. По-перше, він позначає світ матеріальний, якому служить Акакій Акакійович так самовіддано, як він повинен був своїми даруваннями служити Богу. З моменту появи у героя мрії про шинель, він змінюється духовно. «Він став якось жвавіше, навіть твердіше характером... Вогонь часом показувався в очах його, в голові навіть миготіли найсміливіші і відважні думки: не покласти чи, точно, куницю на комір?». Цей опис внутрішнього світу Акакія Акакійовича будується на іронії. Вона виникає з комічного протиріччя між тим високим, що закладено в душі героя, і тим, на що спрямовані його зусилля. Життя, вогонь, цілеспрямованість, твердість характеру – все раптом разом прокинулося в Акакія Акакієвича. Але через що? Через шинель, про яку він мріє. Образ шинелі має ще один спектр значень. Це одяг, який повинен укрити героя від вітру, холоду. Це те, що повинно дати тепло, якого немає в холодному мертвому світі міста Петербургу. Мрія про шинель замінює для Акакія Акакійовича мрію про тепло і дім, і сама шинель для нього стає символом названих цінностей. Очевидно, що це – ілюзія, обман, якому герой вірить, і тому прикладає всі сили для реалізації своєї мрії. Мертвотний світ «підсовує» людині свої обмани і міражі: замість істинного дому та тепла – шинель, яка претендує стати для героя і будинком, і теплом. Адже мрії Акакія Акакійовича про шинель, як ми бачимо, стають мріями про набуття тепла, якого немає в світі і яке незлоблива душа героя прагне знайти.

Світ не тільки обманює, але, наситившись обманом, відбирає у героя його ілюзію. І в цей момент він постає у своїй страшній наготі, без прикрас і в тому істинному вигляді, в якому він є. Простір міста, його будинки, вулиці раптом перетворюються в безлюдну пустелю, нескінченну, подібну морю. Образ моря тут може асоціюватися з образом «життєвого моря», пов'язаного з духовними жанрами. «Життєве море» не може подолати Акакій Акакійович і не може знайти в ньому «тихе пристанище» – свій дім земний і Дім Небесний,

так як його життя замість служіння Отцю Небесному перетворилася в служіння тлінному, матеріальному – паперам та шинелі. Гоголь показує, як людина в «життєвому морі» топиться світом матеріальним, мертвим. Значення прізвища «Башмачкін» своєю матеріальністю, як черевиком, «роздавила» значення імені героя. Світ мертвотний «наступив» на образ Божий в людині і спотворив його так, що тепер будинок і любов у нього здатна замінити собою шинель. Після того, як шинель зірвана, світу обману більше не треба обманювати вже їм же обманутого і затонулого в «тіні життєвих дрібниць» маленького чиновника. Безлюдна, темна пустеля обгорнула Акакія Акакійовича. Коли він прийшов до тями, «він відчував, що в полі холодно і шинелі немає, став кричати, але голос, здавалося, і не думав долітати до кінців площі». Холод, темрява, пустеля. Ці образи, безсумнівно, мають духовну, символічну природу, вони означають світ, який живе не по закону Божих заповідей, закону тепла, життя, любові, а за законом мертвотності, смерті, гріха. Холод, темрява, пустеля - це могила, в яку за життя заганяє себе жива людина.

Слово – особливий жанр проповіді в духовній літературі, і його елементи також з'являються в повісті «Шинель». Так, коли автор підводить підсумок життя людини, яка не зуміла реалізувати свій дар незлобливості в холодному і злісному світі, він вимовляє надгробне слово про це промайнувшє життя. «Зникла і сховалася істота, ніким не захищена, нікому не дорога, ні для кого е цікава ... але для якої все ж таки, хоча перед самим кінцем життя, майнув світлий гість у вигляді шинелі, оживити на мить бідне життя...». У надгробному слові Гоголя на могилі свого героя немає ні тіні його засудження. Тут присутні співчуття і віра у те, що Господь у вигляді «світлого гостя» освітлив своїм світлом це невдале, нереалізоване життя, що розмінялося на життєві дрібниці. Акакій Акакійович Башмачкін – обманута, незлоблива людина, яка не зуміла своєю незлоблiвiстю змінити холодний світ, але не озлоблюється при цьому на нього. Може бути, тому автору бачиться відблиск Світла Небесного, «світлого гостя у вигляді шинелі», в його земному бездомному житті,

позбавленому «тихого пристанища», тепла і захисту, замість яких герой наївно повірив в силу полотняної шинелі.

Розповідь про життя і смерть Акакія Акакійовича Башмачкіна при всій його духовній багатозначності і глибині – конкретна і реальна. Саме в існуючій реальності і через існуючу реальність Гоголь освітлює вічний духовний сенс, прихований за нею, але при цьому нерозривно з нею (цією реальністю) пов'язаний. Як же? «Вічний титулярний радник» Акакій Акакійович Башмачкіна. Яке дивне в цьому визначенні з'єднання соціального і вічного. Чому? Тому що через вічне Гоголь досягає значення конкретної історичної реальності, розкриває її читачеві і, таким чином, історія Росії, історія окремого людського життя дрібного чиновника 1830-х років в місті Петербурзі осмислюються їм і соціально, і духовно. Точніше, в історії Росії і в історії приватного людського життя Гоголь виявляє вічний духовний зміст. Не випадково, що дія не тільки цієї повісті, а й повістей, які сам Гоголь об'єднав в особливий цикл, відбувається здебільшого в Петербурзі. Світ Петербургу зображується Гоголем через образи міських жителів, погоди і пейзажу міста. Суворий північний мороз, поривчастий вітер пустирів і вулиць відповідає жорстоким, холодним відносинам, що панує тут між людьми. Відсутність людського тепла розкривається через міський пейзаж. Відносини людей в Петербурзі визначаються, зокрема, і табелем про ранги, прийнятої за Петра I в 1722 р. Тепер душа людини «пришпилена» мертвотним папером, і нікуди не вирватися з цього визначення «вічного титулярному раднику» Башмачкіну. Папір, а не жива людська душа буде відносини між людьми. «Папір» (будь то табель про ранги, або будь-який циркуляр) в художньому світі Гоголя відображає характерні тенденції соціальної реальності, які осмислюються письменником духовно. Гоголь відчував, що секуляризація національного укладу життя, пов'язана, зокрема, і з реформами Петра I, і є та нетверда підстава, на якій споруджується новий державний будинок. Соціальна сфера людської діяльності так само, як і культурна, починає розвиватися ізольовано

від православної традиції. Але без Бога немає дихання життя, тому рано чи пізно твердь людської будови буде зруйнована «життєвим морем».

У Гоголя образом-символом «петербурзького періоду» російської історії стає образ паперу. Управління містом, країною, забувши про душу людини (а значить, і порушує Божі заповіді), втрачає свою силу, тому що керує не людиною, а чином. Живе людське життя не враховується табелем про ранги і паперовими циркулярами. Чим більше воно не враховується, а отже, і не керується, тим більше з'являється паперів, що мусять врегулювати і керувати відносинами в державі. Життя суспільства, побудоване не на духовній підставі, особливо потребує системи обмежень. Чим більш аморальним стає таке життя, тим більше управлінських і регулюючих її законів і «паперів» воно вимагає. Тому світ паперового життя стає невід'ємною рисою художнього простору Гоголя. У місті Петербурзі життя будується так, що світ неправдивих, мертвеним, «паперових» цінностей визначає «внутрішнє» і «зовнішнє» господарство міста і окремої людини - Акакія Акакійовича Башмачкіна. У «Шинелі» Гоголь зображує духовний пейзаж Петербургу і того нового укладу життя, який розвивається в цьому місті. Пустир, позбавлений світла, життя, обступають людину з усіх боків, як море. Навколо ні душі. Сенс цієї картини пізніше розкривається в вигукі Гоголя: «Боже! Пусто і страшно стає в Твоєму світі!». «Вічний титулярний радник» Акакій Акакійович Башмачкін позбавляється надійного духовного, а отже, і соціального захисту, твердої підстави життя. А без цього – руйнується все. Акакій Акакійович вмирає. Нікому непотрібний зі своїм даром незлобливості в жорстокому світі, Акакій Акакійович шукає розради в світі речей і виявляється жорстоко обдурять цією дійсністю. Але не Богом. «Світлий гість у вигляді шинелі» не залишив Акакія Акакійовича в його сирітському блуканні по холодному світу, звільнив від ілюзій і забрав до себе «з цього світу». Світло «світлого гостя» незримо розлите над сторінками повісті і визначає її художню своєрідність.

Дивне, можливо, навіть безглузде поєднання високого і матеріального визначає образну систему повісті «Шинель». Але саме завдяки йому автор

вказує на конфлікт людської душі в реальності, бідної теплом, любов'ю, всім тим, що становить сутність життя. Життя душі в холодному світі – центральна проблема не тільки «Шинелі», а й усієї творчості письменника. Протиставлення живого мертвому, душі – речі відбивається і в особливостях поезики твору. Гоголь описує повсякденне життя Акакія Акакійовича Башмачкіна і інших чиновників, життя, що розпалося на непотрібні порожні дрібниці. Ряд дрібних, не пов'язаних між собою, «подрібнених» подробиць, які розсіюють людську душу і руйнують її, – так показане автором життя Петербургу. Предметна деталізація образу, опис його через зовнішній жест, рух – все це передає метушливий, хаотичний в своєму суєтному русі темп життя чиновництва. Внутрішнє життя людини підпорядковане зовнішньому і тому передається Гоголем через низку дій героїв і предметну деталізацію оточуючого їх світу. Гранична конкретність, «речовий» опис – характерні прикмети художнього світу повісті. Як ми вже відзначили, така побудова образу передає особливий стан людини, зануреного тільки в земне.

І саме таку людину, «роздрібнившу» своє життя на порожні дрібниці, письменник поставив перед Вічністю, Богом. Гоголь зумів побачити в «вічному титулярному раднику», що мріє лише про шинель, образ Божий, його живу людську душу, загублену в «життєвому морі». Безпосередньо про таке прозріння ми дізнаємося з епізоду з молодою людиною, що духовно змінилася від слів Акакія Акакійовича: «Дайте мені спокій, навіщо ви мене ображаєте?» Епізод мав автобіографічний характер: колись сам Гоголь побачив через кору повсякденності Світло Христове, що живе в душі нічим не примітної людини. Завдяки баченню автора герой знайшов свій образ Божий, забутий ним самим і не затребуваний іншими. Саме це і є зустріч людини з Христом, а така подія вимагає особливого слова про нього. Тому в реалістичну «тканину» твору Гоголь «вплітає» «нитки» духовної прози. Так, розповідаючи про саму трагічну подію в житті Акакія Акакійовича - втрату шинелі, автор не сміється, хоч тут, безсумнівно, виникає комічне протиріччя між ситуацією і трагічним сприйняттям героя. Але в цьому смішному випадку Гоголь побачив справжню

трагедію душі, що замерзає в холодній пустелі міста без тепла, яке він сподівався отримати від полотняної шинелі. Про високе і духовне письменник говорить тут високо. При цьому він використовує образи холоду, пустелі, простору, що межують «з краєм світу», наділяючи їх особливою, підвищеною символічністю і тим самим наближаючи до образів духовної літератури. Проводжаючи свого героя в Вічність, автор вимовляє своєрідне надгробне слово над ним, близьке до духовного жанру проповіді. У ньому Гоголь описує перед читачем не зовнішній сюжет життя героя, що не виконав свого призначення в світі, який розміняв своє життя на переписування паперів і мрію про шинелі. Ні, автор за фактами духовно нереалізованого і безглузкого життя зумів побачити інше. Башмачкіна, що не обрив сам в собі образ Божий, не зрозумів свого високого призначення, не потрібен людям, потрібен Богу. Тому і в земному житті його відвідує Божа милість, «світлий гість у вигляді шинелі», про що і розповідає автор читачеві.

Затребуваність людської душі його Творцем, Отцем Небесним – така тема авторського слова, і вона визначає високу лексику і введення в реалістичну повість елементів духовного жанру проповіді. Таким чином, звернення до духовних образів і жанрів в повісті «Шинель» природно впливає зі ставлення автора до свого героя. Тут Гоголь нагадує читачеві про милість Творця до свого творіння, що не пізнав Його. А це породжує і милостивий погляд автора, який побачив Світло Істинне в, здавалося б, безглуздім і безпросвітнім житті «вічного титулярного радника». Слово автора про свого героя органічно духовному жанру проповіді по своєму відношенню до зображуваного: в цій повісті Гоголь хоче розповісти не тільки про пільму світу, а й про Світло Христове. В цьому сенсі «Шинель» близька і до жанру проповіді, слова про милосердя Божого. Побачивши в свого героя образ Божий, Гоголь наблизив не тільки його, а й свого читача до Джерела Світла, і його слово пронизане милістю, саме тому звучить переконливо.

Література

1. Квіт С.М. Основи герменевтики : навчальний посібник / С.М. Квіт. – К.: Академія, 2003. – 192 с.
2. Кошарний С.О. Біля джерел філософської герменевтики (В. Дільтей та Е. Гуссерль). – К.: Наука, 1992. – 124 с.
3. Машинский С.И. Художественный мир Гоголя. Пособие для учителей – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1979 – 432 с.
4. Гоголь. Повести. Мертвые души: Эксмо; Москва; 2006.

АКТУАЛІЗАЦІЯ СПАДЩИНИ СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЕКТІ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Омельченко Анна, м. Харків

(Науковий керівник канд. філос. наук, доцент Дроботенко М.О.)

Суспільство ставить перед освітою нові цілі й завдання. Тому сьогодні українська школа знаходиться на шляху ґрунтовних змін. Ухвалений Верховною Радою України Закон «Про освіту» (2017 р.) започатковує масштабні реформи в освіті. Одним з основних документів, спрямованих на реалізацію цих реформ, є Концепція «Нової української школи» – певним чином програма нововведень до середньої освіти в Україні, що має на меті створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а і навички. Демократизація управління та надання закладам загальної середньої освіти професійної свободи, викликали в Україні інноваційний вибух [5, с. 208]

Актуальність теми вбачається в тому, що успішне впровадження нововведень сьогодні неможливе без глибокого вивчення та активного